

Podmínkové věty

Ve vedlejší větě podmínkové je vyjádřena podmínka realizace nebo nerealizace děje věty hlavní.

V češtině bývají podmínkové věty uvozeny spojkami „jestliže“, „jestli“, „kdyby“, „když“.

Pozor! Každé české „když“ není automaticky vyjádřením času a každé české „jestli“ není automaticky podmínka!

Např. věta: „**Když mě budeš pořád otravovat, jednu ti vrazím.**“ není samozřejmě vyjádřením času („v té době, kdy mě budeš otravovat“), ale vyjádřením **podmínky**, předpokladu.

Podobně věta „**Nevím, jestli zítra přijde.**“ není žádnou větou podmínkovou, ale **obsahovou větou tázací**.

SPOJKY (Novotný II, §§ 441 – 444)

Základní

SI

- „jestliže“, „kdyby“, „když“, „pokud“
- zesílení pomocí *forte, modo* → *si forte, si modo*
- může být v obsahové větě po *verba affectuum (miror si)*, v tom případě se může přeložit i „že“
- neurčitá zájmena *quis, quid* „někdo“, „něco“ (tedy **bez ali-**)

NISI

- „jestliže ne“, „kdyby ne“, „když ne“, „pokud ne“
- starší varianta NI
- **po záporném predikátu** má vytykácí význam („**leda**“, „**pouze**“, „**jen**“, „**než**“), v zesílené podobě *nisi forte, nisi vero* „ledaže snad“
- při překladu do češtiny je mnohdy lepší nekopírovat latinskou konstrukci vytykácího *nisi*:

Nihil aliud facio nisi lego.

„Furt jenom čtu.“ (tj. „Nedělám nic jiného než že čtu.“)

Id facere nemo nisi deus potest

„To může udělat jenom bůh.“ „To nemůže udělat nikdo jiný než bůh.“

Ex quo effici vult Socrates, ut discere nihil sit aliud nisi recordari.

„Sókratés z toho chce vyvodit, že učit se znamená pouze se rozpomínat.“ (tj.

„Sókratés z toho chce vyvodit, že učení se není nic jiného než rozpomínání.“)

- neurčitá zájmena *quis, quid* „nikdo“, „nic“ (tedy **bez ali-**)

Méně časté, ale užitečné

SI NON

- negace jednoho větného členu:

Si mala sunt..., si mala non sunt...

„Jestliže to je špatné..., jestliže to špatné není...“ (zápor se vztahuje na *mala*)

SI(N) MINUS

- negace celé podmínkové věty, **neopakuje se predikát**
- české „jestli ne, (tak)“

Hoc ab homine exigitur, ut prosit hominibus: si fieri potest, multis; si minus, paucis; si minus, sibi (Sen. , *De ot.*, 3, 5)

„Od člověka se vyžaduje, aby byl prospěšný lidem: pokud to je možné, mnoha lidem; **pokud ne**, tak málo lidem; **pokud nejde** ani to, tak alespoň sobě.“

SIN (AUTEM)

- „jestliže však“;

Si domi sum, foris est animus, sin foris sum, animus domi est. (Plaut., *Merc.*, 589)

„Když jsem doma, jsem myšlenkami venku, a naopak když jsem venku, jsem myšlenkami doma.“

QUOD SI, QUODSI

- „a jestliže“, „a kdyby“
- *quod* odkazuje na předcházející kontext

Quod si feceris, ab iis punitus sis. „A kdybys to udělal, potrestali by tě.“

SIVE, SEU

- „nebo jestliže“, „nebo kdyby“

Kdybys jel do Itálie nebo kdybys letěl na Kanáry, dovez mi škeble.

SIVE – SIVE

- „buď jestliže – nebo jestliže“, „buď kdyby – nebo kdyby“, „ať – ať“, „buď – bud“

Ať jsem potichu nebo ať mluvím, pořád se blbě směje.

Veniet tempus, et quidem celeriter, sive retractabis sive properabis. (Cic., *Tusc.*, 1, 76)

„Už brzo přijde ta chvíle, ať se tomu budeš bránit nebo ať budeš spěchat.“

TYPY PODMÍNKOVÝCH VĚT, (Novotný II, §§ 435 – 439)

Zatímco čeština se formálně spokojuje s rozlišením podmínky reálné a nereálné, latina cítí potřebu rozlišovat ještě navíc podmínku potenciální (možnou).

Vzniká tak problém při převodu do češtiny a z češtiny do latiny, protože čeština nemá žádný speciální výrazový prostředek pro potencialitu. Potenciální a ireálný děj jsou si ostatně často velmi blízké. Čeština tedy volí pro vyjádření potenciality stejné výrazové prostředky jako pro podmínku reálnou nebo nereálnou.

Při překladu do latiny je nutné **na základě celého kontextu zvážit**, zda se děj vztahuje **k budoucnosti (potencialita)** nebo **k přítomnosti či minulosti (irealita)**. Někdy to však není možné rozhodnout, pak připadají v úvahu obě možnosti. Důležité však je uvědomit si rozdíl, který v latině vznikne při použití potenciality nebo ireality, případně reálného podmínkového souvětí orientovaného do budoucnosti.

Příklady:

- „Jestli všechno dobře dopadne, odjedeme na Madagaskar.“ (jasné směřování do budoucnosti, potencialita)

- „Jestliže, když, pokud přijde / kdyby přišel, tak mi zavolej!“ (jasné směřování do budoucnosti, potencialita)
- „Kdybychom dali ještě jeden gól, tak bychom vyhráli.“ (ve druhém poločase potencialita, po zápase irealita)

Reálné

- podmínka se pokládá za reálnou
- indikativy všech časů včetně futura
Si hoc dicis, mentiris; Si hoc dixisti, mentitus es; Si hoc dices, mentieris.
- reálné ve větě ve futuru jsou velmi **blízké větám potenciálním**, protože budoucnost je ze své podstaty nejistá. Při použití **futura** se děj prezentuje **jako reálný** („je to tutovka“, „určitě to tak bude“, „už je to tak stanoveno“ atd.)

Potenciální

- podmínka se chápe jako možná – je možné, že podmínka bude splněna
- logicky se vztahují především k **budoucnosti**, přítomnost a minulost lze posoudit a rozhodnout, jestli jde o realitu nebo irealitu.
- **konj. prez. a pf.**, rozdíl ve **vidu**, v obou větách bývá stejný konjunktiv
Si hoc dicas (dixeris), mentiaris (mentitus sis)
- může se objevit i **konj. impf.** pro vyjádření potenciality v minulosti (v časové rovině „minulost“ vyslovuji určitý předpoklad), není to časté
- čeština nemá ekvivalent, splývají s českými větami **reálnými směrem do budoucnosti a s ireálnými (jestliže to říkáš...; kdybys to říkal...)**
- používají se i v tzv. *exempla ficta* (smyšlených příkladech): jedná se o vyslovení určitého předpokladu, který je z logického hlediska **sice nereálný**, ale autor ho prezentuje **jakoby se mohl stát** („dejme tomu, že...“, „představme si, že...“). To autorovi lépe umožňuje si s myšlenkou pohrávat, argumentovat apod.
Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam, valde recusem.
„Kdyby mi nějaký bůh nabídl, abych se vrátil do dětství, rozhodně bych to odmítl.“

Ireálné

- týká se přítomnosti a minulosti (to už mohu posoudit)
- děj ireálný v přítomnosti – **konj. impf.**, v minulosti – **konj. plpf.**, v obou větách bývá stejný konjunktiv
- překlad **do češtiny: může splývat irealita v přítomnosti a minulosti**, protože český kondicionál minulý („byl bych chválil“, v rozbujelé podobě byl „bych býval chválil“) se prakticky nepoužívá. Místo minulého kondicionálu lze použít výraz odkazující do minulosti („tehdy“ apod.):
Si hoc diceres, mentireris.
„Kdybys to tvrdil, lhal bys.“
Si hoc dixisses, mentitus esses.
„Kdybys to tehdy tvrdil, lhal bys.“

Porovnání těchto základních forem:

Si hoc dicis, mentiris. – je to tak, vím to, nepochybuji o tom, předpokládá se to

Si hoc dixisti, mentitus es. – bylo to tak, vím to, nepochybuji o tom, předpokládá se to
Si hoc dices, mentieris. – bude to tak, vím to, nepochybuji o tom, předpokládá se to
Si hoc dicas, mentiaris. – je to možné, nevím, jak to bude, **možná to budeš říkat**
Si hoc dixeris, mentitus sis. – je to možné, nevím, jak to bude, **možná to řekneš**
Si hoc diceres, mentireris. – dobře vím, **že to tak není** (kdyby, tak by...)
Si hoc dixisses, mentitus esses. – dobře vím, **že to tak nebylo** (kdyby to tak bylo bývalo bylo, tak by...)

Forma použitá v podmínkové větě nemusí odpovídat mimojazykové realitě, mluvčí prezentuje svou výpověď tak, jak chce, aby působila.

Smišené (Novotný II § 440)

- jiná slovesná forma ve VH a ve VV

Indikativní VV + jakýkoli druh VH

- ve VH může být např. imperativ, potenciální konjunktiv, deliberativní konjunktiv, práci konjunktiv, např.:

Si de me ipso plura dicere videbor, ignoscite. (rozkaz)

„Jestliže se bude zdát, že mluvím moc o sobě, odpusťte mi to.“

Ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio. (přání)

„Ať je po mně veta, jestli píšu něco jiného, než si myslím.“

Ad cenam si quis vocat, condemnetur? (deliberativní otázka)

„Když někdo zve na večeři, má se snad za to odsuzovat?“

Potenciální VV + indikativní VH

- často u modálních výrazů typu *posse, debere, oportet, velle, opus est, necesse est, longum est*, dále u **geundiva + esse**, méně často u **perifrastické konstrukce s ptc. fut. + esse**
- v jedné větě je **konj pf.** a v druhé **konj. préz.** podle rozdílu v dokonavosti
- z blízkosti mezi potenciálními větami a reálnými v budoucnosti může vzniknout smíšený typ, kdy jedna věta je ve futuru a druhá má potenciální konjunktiv:

Quae si reiciamus, illa quoque, unde haec nata sunt, reiciemus. (Cic., *Nat. deor.*, 3, 47)

„Jestliže to odmítneme, odmítneme i to, z čeho to vzniklo.“

Ireálná VV + indikativní VH, indikativ minulého času:

- modální výrazy typu *posse, debere, oportet, velle, opus est, necesse est, longum est*, dále *geundivum + esse*
- konstrukce **-urus fui / eram**: není přesným ekvivalentem ireálního konjunktivu, zachovává si odstín úmyslu, předurčení atd.
- ind. impf. pro děj, který začal, ale byl přerušen dějem VV:

Vincebat auxilio loci paucitas, ni Veiens in verticem collis evasisset. (Liv., 2, 10, 2)

„Malá hrstka lidí už vítězila díky terénním podmínkám, kdyby Vejští neunikli na vrchol kopce.“

- ind. pf., event. *s paene* nebo *prope* „skoro“, „téměř“, „už to skoro bylo, když tu náhle se něco stalo“:

Cecidi, nisi me retinuisses.

„Už jsem byl na zemi, kdybys mě nechytil.“

Pons iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset, Horatius Cocles.

„Po mostu už málem přešli nepřátelé, kdyby nebylo jednoho člověka, Horatia Cocla.

- indikativ plpf., který představuje děj jako už realizovaný, aby se zdůraznilo, jak málo chybělo k tomu, aby se děj splnil „už jsem to měl, kdybys mě nevyrušil“

Pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia concupivisset. (Cic., *Ad Brut.*, 1, 15, 2)

„Už už jsme dosáhli skvělého vítězství, kdyby se Lepidovi nezachtělo všechno zničit.“

- kombinace podmínky ireálné v přít. a v min.: ve VV bývá **konj. plpf.** (irealita v minulosti) a ve VH **konj. impf.** (irealita v přítomnosti): **nesplnění podmínky v minulosti ovlivňuje stav v přítomnosti.**

Socrates, si ex carcere fugisset, haud ita admirabilis videretur.

„Kdyby byl Sókratés utekl z vězení (ale on neutekl), tak by se (teď) nezdál tak obdivuhodný.“

srov. „Kdyby mně včera neukradli auto (**irealita v minulosti, konj. plpf.**), měl bych teď čím jezdit. (**irealita v přítomnosti, konj. impf.**)“

JINÉ KONSTRUKCE

Vztažné věty konjunktivní

- vztažné zájmeno / příslovce + konjunktiv jako v podmínkových větách

Ablativ absolutní, participium coniunctum

Parataxe

- podmínku může vyjádřit i prosté asyndetické spojení

Negat quis, nego; ait, aio.

„Jestli/když někdo říká ne, já taky; když říká ano, já taky.“

LITERATURA:

- Ghiselli, Alfredo - Concialini, Gabriela. *Il nuovo libro di latino - vol. I. Teoria.* V ristampa. Bari : Laterza, 2002. 550 s. ISBN 88-421-0322-5.
- Traina, Alfonso - Bertotti, Tullio. *Sintassi normativa della lingua latina : teoria.* 2. ed. Bologna : Cappelli Editore, 1993. 519 s. ISBN 88-379-0717-6.
- Grepl, Miroslav - Karlík, Petr. *Skladba spisovné češtiny [Grepl, 1986] a.* 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1986.